Humanitāro zinātņu pētnieki uzskata, ka Letonikas centrs ir nepieciešams

Kultūrpolitika

Gunita Nagle

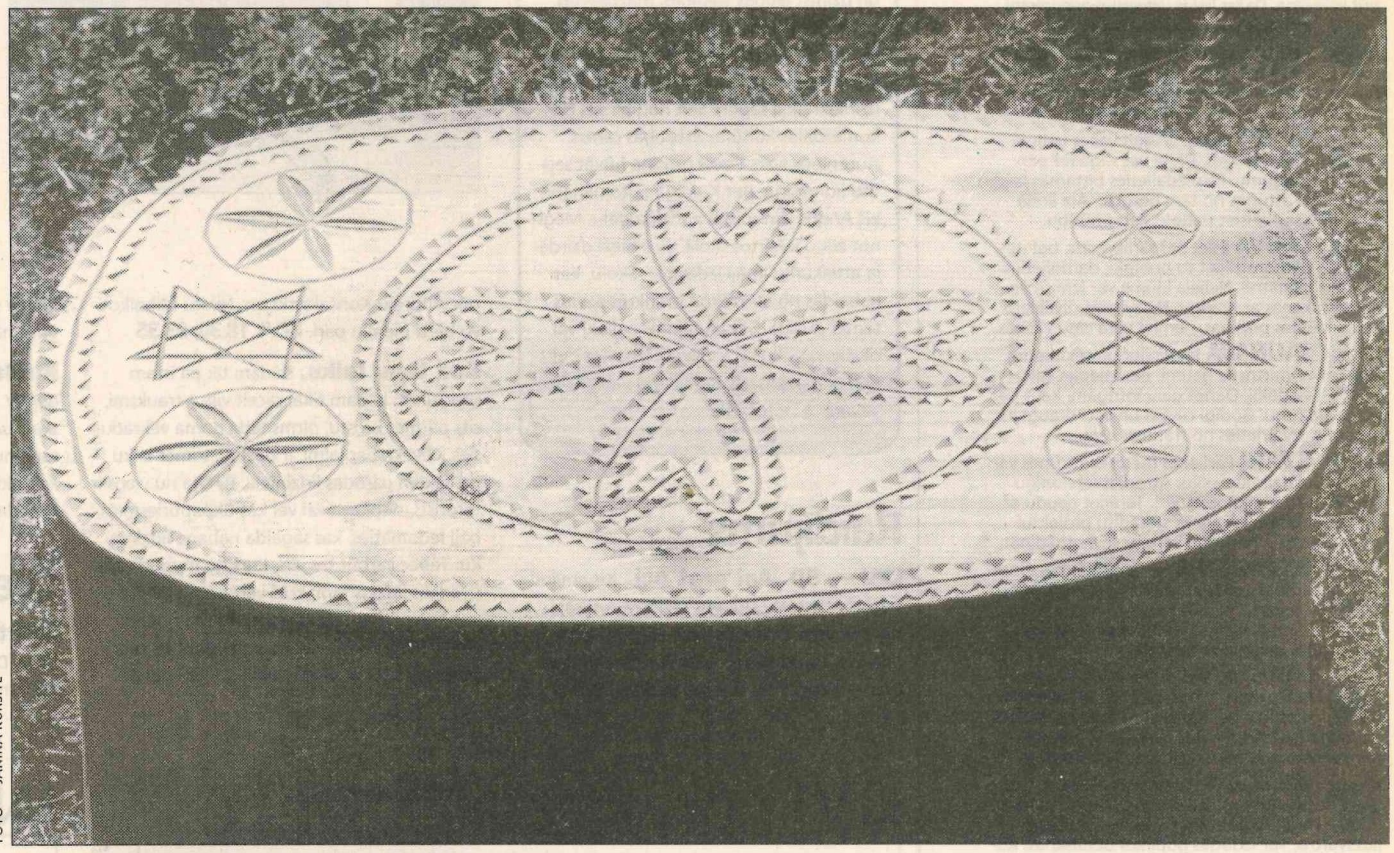


FOTO — JANĪNA KURSĪTE

Tradicionālās kultūras vērtības jātulko gan citām tautām, gan mūsu pašu tautas jaunajai paaudzei. Letonika apvieno vairākas zinātnes nozares, kuru uzmanības lokā ir latvietība

Daudz brīnumainu atklājumu pagājušajā vasarā piedzīvoja Latvijas Universitātes (LU) profesore Janīna Kursīte, kura savos folkloras pētījumos bija nonākusi Kuršu kāpās. Viens no lielākajiem pārsteigumiem bijis uz senām kuršu kapu zīmēm ieraudzīt bruņrupučus. «Zināju, ka krupis ir dvēseles dzīvnieks. Te — bruņrupuči!» atceras Janīna Kursīte.

Vēl lielāks pārsteigums profesorei sagādāts pagājušā gada nogalē, kad tika sarīkots Kuršu kāpu pētniecībai veltīts seminārs un tajā tika uzaicināti piedalities arheologi, vēsturnieki, folkloristi, etnomuzikologi un dzīvesstāstu pētnieki. «Kad seminārā izstāstīju par Kuršu kāpās ređzētajiem kapu zīmju bruņrupučiem, arheologi Andrejs Vasks un Armands Vijups pastāstīja, ka viņiem jau vairākus gadus ir arheoloģiskajos izrakumos atrastas bruņrupuča formas saktas, taču viņi nav sapratuši, ko tās nozīmē,» stāsta J.Kursīte.

Ja vien folkloras un valodas pētnieki būtu zinājuši to, ko zina arheologi! Un otrādi. «Taču pagaidām mūsu arheologs dusmojas, ka folkloras pētnieks neizmanto to, kas viņam ir. Savukārt folkloras pētnieks ir neizpratnē, kādēļ arheologs tikai rok un neko nekomentē,» stāsta profesore.

Pēc J.Kursītes pārliecības, šis mazais fragments no humanitāro zinātņu pētnieka dzīves lieliski ilustrē to, ka Latvijas zinātniekiem būtu daudz vieglāk atbildēt uz daudziem jautājumiem, ja vien viņi zinātu cits par cita pētījumiem. Ja vien tie tiktu koordinēti un atbalstīti, jo nekur citur pasaulē pētījumi latviešu literatūrā, valodā, folklorā, vēsturē, arheoloģijā, etnogrāfijā, nacionālajā filozofijā, teoloģijā un etnomūzikā nav tik svarīgi kā pašu mājās. «Ja mēs gribam saglabāt savu identitāti, tad pašiem ir jākopj un jāuztur šis lauciņš. Par letoniku neatbildēs neviena Eiropas Savienības institūcija,» uzsver J.Kursīte, kura jau vairākus gadus ir to humanitāro un sociālo zinātņu pētnieku vidū, kas uzstājīgi prasa izveidot Letonikas valsts centru. Tagad, pāris mēnešus pirms Latvijas iestāšanās ES, esot pēdējais laiks apzināties letonikas zinātņu nozaru un līdz ar to arī savas identitātes nepieciešamību.

Āķītis, uz kura uzķerties

«Kā jūs domājat, vai indiānistika pašlaik kādu īpaši interesētu, ja nebūtu aizraujošu skaidrojumu daudzās jo daudzās apcerēs dažāda līmeņa sagatavotības lasītājiem?» vaicā J.Kursīte. Cilvēki pie labākās gribas, ieraugot indiāņu ornamentu, nesaprastu, ko tas nozīmē. Ja vien nebūtu iespējams atrast visdažādākajos veidos pasniegtus skaidrojumus, kas ļauj iepazīt indiāņu kultūru un tradīcijas.

Pēc J.Kursītes stāstītā, lituānisti ir pratuši par savas valsts kultūru ieinteresēt, angliski iztulkojot lietuviešu tautas pasakas un teikas, ceļamaizē dodot līdzi ne tikai folkloras pētnieku, bet arī vēsturnieku un arheologu skaidrojumus. Igauņu tradicionālo vērtību pētnieki sākuši sadarboties ar reklāmas speciālistiem, lai reklamētu Kihnu salas etnogrāfiju un folkloru. «Aizbraucu uz turieni, un man visu izskaidroja. Sieviešu brunči tur gluži tāpat kā pie mums Kurzemē ir izausti krāsainās līnijās. Pēc strīpu krāsas un platuma var pateikt, vai sieviete precējusies vai šķīrusies, viņai sēras vai lieli prieki. Pērkot šādus brunčus, tūristam izskaidro, kādi viņa statusam būtu atbilstoši,» stāsta J.Kursīte. «Man ir svarīgs āķītis, ar ko katras tautas kultūra mani uzķer.»

Diemžēl Latvijā ir visai neskaidra nojausma, kas ir tās «āķītis». J.Kursīte ir pilnīgi pārliecināta, ka nu vairs nevar samierināties ar vispārēju apgalvojumu: «Dainas ir mūsu bagātība.» Tradicionālās kultūras vērtības jātulko gan citām tautām, gan mūsu pašu tautas jaunajai paaudzei.

«Tagad vairs nevar paziņot — es pētīšu šauro un plato «e», «ē!»! Tas ir ļoti svarīgi, bet bez paša pētnieka tas interesēs tikai vēl kādus piecus cilvēkus,» kaismīgi skaidro Kursīte. «Pasaule vairs nav tāda, lai varētu gadiem ilgi sēdēt pie vienas mazas tēmas, izņemot gadījumus, kad kādi bagāti platā/šaurā e, ē pielūdzēji pētniekiem par to maksā. Mūsdienās tomēr ir svarīgi pētniecībā darboties kompleksi.»

Šo iemeslu dēļ J.Kursīte uzstāj, ka mūsu valstī ir svarīgi mērķtiecīgi attīstīt letonikas zinātņu nozares, jo tās palīdzētu Latvijas kultūru un tradīcijas parādīt kā krāsainu daudzskaldni. «Letonika Eiropas Savienībā, ASV un visā pasaulē var kļūt par preci,» saka profesore, uzsverot, ka viņu nebūt nebaida vārds «prece».

Letonika kā Dainu skapis

Jau 1999.gadā Andra Šķēles vadītās valdības deklarācijā kā viena no prioritātēm minēts Letonikas zinātņu centrs. 2000.gadā, kad par premjeru bija kļuvis Andris Bērziņš, vienkopus tika saaicināti letonisti, lai apspriestu centra izveidošanu.

Taču centra joprojām nav. «Ja salīdzina letoniku ar Dainu skapi, tad ir daudzas šūplādes, dažas pat senas un ļoti labas, bet nav durvju, ar ko skapi atvērt,» raksturo J.Kursīte. Gluži kā tādas Dainu skapja lādītes ir daudzie institūti, kuros nododas letonikas pētījumiem: Literatūras, folkloras un mākslas, Latvijas vēstures, Latviešu valodas, Filozofijas un socioloģijas institūts.

Letonikas centrs ir izveidots Universitātē, kur Filoloģijas fakultātes telpās tas darbojas no 2001.gada. Taču tā ideja ir apzināti koordinēt letonikas pētniecības studijas tikai vienā augstskolā, ne visā valstī.

Jautāta, kādēļ tad valstī nav izdevies izveidot Letonikas centru, J.Kursīte kā pirmo iemeslu min faktu, ka zinātnieki nav varējuši savā starpā vienoties, ka «visas nozares ir prioritāras». Otrs iemesls — neviena valdība nav atbalstījusi priekšlikumu piešķirt finansējumu Letonikas valsts centra izveidei. Vienīgi Latvijas Zinātnes padomē jau no 1997.gada ir projektu programma *Letonika*, kuru vada akadēmiķis Viktors Hausmanis. Taču, pēc programmas sekretāres Ilgas Jansones stāstītā, nelielais finansējums — mazliet vairāk par simt tūkstošiem latu gadā — vienmēr tiekot sadalīts četriem humanitāro zinātņu institūtiem un LU Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorijai. Spriežot pēc vairāku pētnieku vārdiem, liela daļa no šīs naudas tiek izmantota institūtu infrastruktūrai. Līdz ar to pētījumiem nekas liels pāri nepaliek. Tādēļ J.Kursīte ir apņēmības pilna doties pie jaunās valdības izglītības un zinātnes, kā arī kultūras ministra, lai prasītu viņiem atbalstu Letonikas centra izveidei.

Nav projekta

J.Kursītei ir taisnība — Letonikas centra izveidei nav piešķirts finansējums, *Dienai* apstiprina Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) zinātnes nodaļas vadītāja Maija Bundule. Taču, viņasprāt, atbildība par to jāuzņemas pašiem letonistiem.

«Laiku pa laikam pavīd ideja par Letonikas centru, bet, šķiet, zinātnieki nevar vienoties par šāda centra koncepciju, lai kopīgi izstrādātu nopietnu projektu,» skaidro M.Bundule. «Taisnība ir teiktajam, ka pētījumiem piešķirtais finansējums ir ļoti mazs. Taču tāds tas ir ne tikai humanitāro un sociālo zinātņu nozarēs, Latvijas zinātnei kopumā tiek atvēlēts tikai 0,2% no iekšzemes kopprodukta. Tādēļ, lai pieprasītu papildu finansējumu Letonikas centram, ir vajadzīgs projekts ar pamatotiem aprēķiniem par tam nepieciešamo naudas summu. Mēs esam dzirdējuši par ideju veidot centru, bet nekad neesam redzējuši projektu.»

Pagaidām IZM piedāvā zinātniekiem visus humanitāro un sociālo zinātņu institūtus integrēt LU un līdz ar to šīs augstskolas paspārnē veidot Letonikas centru, kas koordinētu visus ar latvisko identitāti saistītos pētījumus. Pēc M.Bundules pārliecības, ja augstskola būtu atbildīga par institūtu infrastruktūras uzturēšanu un administratīvo izdevumu segšana, zinātnei atvēlēto finansējumu varētu izmantot tieši pētījumiem. Taču, ja tiktu saņemts projekts citāda Letonikas centra izveidei, tas noteikti tiktu nopietni izvērtēts un, iespējams, atbalstīts.◆

Viedokļi par Letonikas centra nepieciešamību

Valdis Muktupāvels, LU Letonikas centra vadītājs



Man grūti spriest par šāda Letonikas valsts centra nepieciešamību. Letonika apvieno vairākas zinātnes nozares — vēsturi, arheoloģiju, literatūru, mākslu, ar ekoloģiju saistītas nozares, kuru uzmanības lokā ir latvietība. Līdz ar to letonikā darbojas daudz zinātnieku, un ne visi savā starpā ir pazīstami. Taču Letonikas profesionāļi zina, ko dara citi. Latvija nav tik liela, lai nezinātu, ko dara cits letonists. Vēl jo vairāk tādēļ, ka zinātniekiem ir jāpublicējas un aktuālākais jāizrunā konferencēs.

Jānis Stradiņš, Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents



Letonikas centrs noteikti būtu vajadzīgs baltu valodniecības un vēstures salīdzinošajiem pētījumiem. Tā uzdevums būtu modernā veidā atklāt latviešu tautas īpatnības, lai latvisko varētu parādīt visai Eiropai. Atsevišķi centri un institūti jau pašlaik darbojas letonikas jomā, taču to starpā nav koordinācijas un trūkst sadarbības ar Lietuvas un Igaunijas zinātniekiem. Tam traucē gan nopietna finansējuma trūkums, gan arī pašu zinātnieku sašķeltība. Jau no 1996.gada runā par Letonikas valsts centra nepieciešamību, taču uzskatu atšķirības dēļ joprojām nav skaidrs, kādam tam vajadzētu būt.

Dace Markus, profesore, LU Baltu filoloģijas nodaļas vadītāja

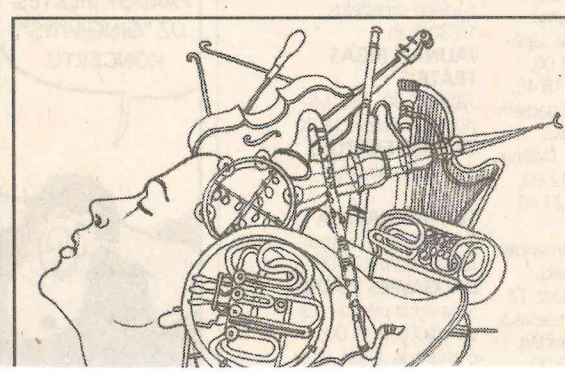


Latvija spētu dot daudz vairāk, ja tā apvienotu spēkus, kas ir ieinteresēti letonikas attīstībā. Katram no mums savā nozarē ir pētījumi, grāmatas. Bet nav letonikas kā plašas, stabilas zinātņu nozares. Letonikas centrs būtu svarīgs ne tikai pētījumu koordinācijai, bet arī starpnozaru un starpvalstu pētījumiem. Es jūtu vēlēšanos strādāt kopā ar kolēģiem no citām nozarēm. Man pietrūkst arī kopīgu pētījumu ar citu valstu pētniekiem. Šāda centra galvenais uzdevums būtu koordinācija un plānošana. Tajā jādarbojas koleģiālai padomei, kas spriež par naudas sadalījumu un plāno darbu.

Ausma Cimdiņa, LU profesore



Vajadzētu panākt vienošanos par Letonikas centra izveidi, jo būtu ārkārtīgi nepieciešams valsts finansējums pētījumiem. Literārais un kultūras mantojums ir daudz bagātīgāks par to, ko pašlaik spēj aptvert literatūras, kultūras un mākslas kritika. Jābūt kādai institūcijai, kas šo zinātņu nozaru pētījumus koordinē un pārrauga. Nedomāju, ka Letonikas centrs varētu būt kas līdzīgs Kultūrkapitāla fondam. Jo centram būtu jāgādā ne tikai par finanšu resursiem, bet arī par intelektuālo potenciālu — to, kā atbalstīt pētniekus. No centra nekādā gadījumā nedrīkstu norobežot arī studentus.



Latvijas Nacionālajā